

КАЗАҚ УНИВЕРСИТЕТІ
БАСПАСЫ

М. Ноғайбаева

VI-XII ғасырлардағы ТҮРКІЛЕРДІҢ КӨРШІ ХАЛЫҚТАРМЕН МӘДЕНИ БАЙЛАНЫСТАРЫ: МӘСЕЛЕНІҢ ЗЕРТТЕЛУІ

ӘОЖ 94(5)
КБЖ 63.3(5)
Н⁷⁰

Баспаға Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті жанындағы ҚР БЖҒМ-нің жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудің Республикалық оқу-әдістемелік кеңесінің гуманитарлық және жаратылыстану ғылымдары мамандықтары Секция мәжесісі және Редакциялық-баспа кеңесі шешімімен ұсынылған

Пікір жазғандар:
тарих ғылымдарының докторы, профессор **Б.Б. Кәрібаев**
тарих ғылымдарының докторы, профессор **Б. Сайлан**
тарих ғылымдарының кандидаты, доцент **Т.Ә. Нұрпейісов**

Ноғайбаева М.

Н 70 VI-XII ғасырлардағы түркі тайпалары мен халықтарының көрші халықтармен мәдени байланыстары: мәселенің зерттелуі. Оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2013. – 140 б.

ISBN 978-601-04-0110-5

Оқу құралында түркілердің өзара және көрші халықтармен мәдени байланыстарының тарихнамалық негіздері талданған. Онда жалпы көшпелілер мен отырықшы өркениеттер арасындағы мәдени байланыстар мен өзара ықпалдастықтар мәселелері зерттелуінің теориялық-методологиялық негіздері сараланып, сонымен қатар ортағасырлардағы түркілердің араб-мұсылман әлемімен, қытай және славян халықтарымен өзара қарым-қатынастарының зерттелуінің негізгі бағыттары қарастырылған.

Оқу құралы тарих, мәдениеттану мамандығы бойынша білім алып жатқан студенттерге, сонымен қатар оқытушыларға арналған.

ӘОЖ 94(5)
КБЖ 63.3(5)

© Ноғайбаева М.С., 2013
ISBN 978-601-04-0110-5

© Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, 2013

АЛҒЫ СӨЗ

Қазақстан тарихының түркі дәуіріндегі мәдениетін әлемдік мәдениет тарихына қосылған мол мұра деуге болады. Осы кезең мәдениетінің тарихын зерттей отырып, біршама кейінгі кезеңдердегі мәдениет мәселелерін талдауға, әрі оларға қатысты объективті тарихи көзқарастарды қалыптастыруға мүмкіндік аламыз. Түркі дәуіріндегі мәдениет мәселелерін сөз еткенде, ең алдымен осы кезеңде басқа мемлекеттермен қалыптасқан мәдени байланыстар туралы зерттеулерді талдау өте маңызды болып табылады. Себебі әлі де болса түркі дәуірінің тарихын немесе олардың басқа елдермен сыртқы байланыстарын қарастырғанда өзара мәдени байланыстар мен ықпалдастықтар мәселесі толассыз соғыстарға толы саяси тарих пен әлеуметтік-экономикалық процестер проблемаларының тасасында қалып келеді. Бір сөтке біз көтеріп отырған мәселе бойынша, атап айтқанда, ұзаққа созылған соғыстар мен ішкі талас-тартыстарға толы тынышсыз дәуірде мәдени байланыстар туралы сөз қозғау да мүмкін емес сияқты. Ал тарихи шындық түркі мемлекеттерінің өз дәуіріндегі ірі мемлекеттер – Иран, Византия, Қытай, Орталық Азия, сонымен қатар славяндар, т.б.-мен тығыз байланыстар орнатқанын көрсетіп отыр. Оған жазба деректердің аз да болса үздік-үздік хабарлары мен археологиялық ескерткіштер куә бола алады. Жоғарыда аталған мемлекеттермен бірде өзара бейбіт одақтастық пен сауда, т.б. келісімдер орнатса, ал тағы бірде жиірек орын алған жауластық қарым-қатынастар астарында да өзара мәдени байланыстар орныға түскенін байқауға болады.

Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлығымен қабылданған «Мәдени мұра» бағдарламасы ұлттың рухани-ағарту-

ҰСЫНЫЛАТЫН ӨДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 Қытай жылнамаларындағы қазақ тарихының деректері (б.з. 275-840 жылдары). 2-кітап. – Алматы, 2006.
- 2 Қазақстан тарихы көне замандардан бүгінгі күнге дейін. 4 томдық. Т.1. – Алматы: Атамұра, 1996.
- 3 Қазақстан тарихы көне замандардан бүгінгі күнге дейін. 4 томдық. Т.2. – Алматы: Атамұра, 1998.
- 4 Оразбаева А.И., Цивилизация кочевников евразийских степей. – Алматы: Дайк-Пресс, 2005.
- 5 Омарбеков Т.О., Омарбеков Ш.Т. Қазақстан тарихы және тарихнамасына ұлттық көзқарас. – Алматы: Қазақ университеті, 2004.
- 6 Жандарбек З.З. «Насаб-нама» нұсқалары және түркі тарихы. – Алматы: Дайк-Пресс, 2002. – 168 б.
- 7 Шалекенов У.Х. Түркілердің отырықшы өркениеті. – Алматы: Алтын мұра, 2002.
- 8 Сулейменов О. Тюрки до истории. – Алматы: Атамұра, 2002.
- 9 Кляшторный С. Г., Султанов Т.И. Государства и народы Евразийских степей. Древность и средневековье. – СПб., 2004.
- 10 Крадин Н.Н. Кочевники Евразий. – Алматы: Дайк-Пресс, 2007.
- 11 Нургазина Н.Д. Ислам в истории средневекового Казахстана. – Алматы, 2000.
- 12 Қинаятұлы З. Монғол үстіртінің мекен еткен соңғы түркі тайпалары: IX-XII ғасырлар. – Астана, 2001.
- 13 Тулибаева Ж.М. Персоязычные источники по истории казахов и Казахстана XIII-XIX вв. – Астана, 2006.
- 14 Жолдасбеков М., Сартқожаұлы К. Орхон ескерткіштерінің толық атласы. – Астана, 2007.

МАЗМУНЫ

АЛҒЫСӨЗ	3
1 ТҮРКІЛЕР ДӘУІРІНДЕГІ ТҮРЛІ МӘДЕНИ БАЙЛАНЫСТАР ТАРИХИ ЗЕРТТЕУЛЕРДЕ	7
1.1 Түркі дәуіріндегі Батыс пен Шығыстың мәдени байланыстарына зерттеушілердің көзқарастары	7
1.2 Көшпелі және отырықшы мәдениеттердің өзара байланыстарының тарихнамасы	33
2 ТҮРКІ ТАЙПАЛАРЫ МЕН ХАЛЫҚТАРЫНЫҢ ОРТАЛЫҚ АЗИЯ ХАЛЫҚТАРЫМЕН МӘДЕНИ БАЙЛАНЫСТАРЫ	54
2.1 Түркі-соғды мәдени байланыстарына тарихшылардың көзқарасы	54
2.2 Түркілердің мұсылмандық Иран мемлекетімен мәдени байланыстары: мәселенің зерттелуі	76
3 ТҮРКІЛЕР ЖӘНЕ ҚЫТАЙ МЕН СЛАВЯН МӘДЕНИ БАЙЛАНЫСТАРЫНЫҢ ЗЕРТТЕЛУІ	91
3.1 Түркілердің Қытай империясымен мәдени байланыстарының зерттелуі.....	91
3.2 Көшпелі түркі тайпалары мен шығыс славян халықтары өзара мәдени байланыстар тарихнамасы:	101
ҚОРЫТЫНДЫ	103
ҚОСЫМША	107
ҰСЫНЫЛАТЫН ӨДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ	108